

РЕЦЕНЗІЯ

**д.е.н., проф., професора кафедри підприємництва та бізнесу
Гнатенко Ірини Анатоліївни
на дисертаційну роботу
Гречишкіна Юрія Валерійовича
«Системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих
структур бізнесу»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»**

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження

На цей час економіка України перебуває у найбільш важкому становищі за усі часи існування нашої держави. Підприємницькі структури зіштовхнулися з чисельними експліцитними та імпліцитними викликами, які вимагають швидкого адаптивного реагування. Світова практика засвідчила, що розвиток потенціалу за несприятливих зовнішніх умов найбільш легше відбувається у кластерах. Саме кластерізація підприємництва є перспективним напрямком накопичення та ефективного використання потенціалу. У такому контексті існує потреба удосконалення системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу з урахуванням сьогодення. Отже тематика дисертаційної роботи Гречишкіна Ю.В. є актуальною та важливою.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Київського національного університету технологій та дизайну за темами: «Формування, управління та розвиток інноваційних підприємницьких 18 мережевих бізнес-структур в умовах післявоєнного відновлення економіки» (номер державної реєстрації: 0123U100960), в рамках якої обґрунтовано теоретико-методичні основи формування адаптивної архітектури кластерних інтегрованих структур бізнесу; «Розвиток інноваційного середовища на основі мережевих форм та способів інтеграційної взаємодії бізнес-структур в умовах післявоєнного відновлення» (номер державної реєстрації: 0123U101015), в рамках якої автором удосконалено класифікацію видів систем управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави зробити висновок, що сформовані автором наукові положення, висновки і рекомендації є достовірними і обґрунтованими.

Дисертаційна робота має логічну побудову, її автор системно підійшов до постановки проблеми, формулювання задач, обрав вірні методи та прийоми дослідження.

Дослідження базуються на сучасній методологічній базі, яку складають концептуальні положення фундаментальних і прикладних наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів у галузі інтеграції, а також з проблем управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу.

Достовірність наукових результатів та обґрунтованість наведених дисертантом висновків зумовлена вірно обраним науковим апаратом, що базується на використанні таких методів дослідження: аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння – для визначення сутності, змісту, видів, чинників формування системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу, побудови векторної матриці формування і класифікації кластерних інтегрованих структур бізнесу, узагальнення теоретичних положень та принципів формування системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу; кореляційно-регресійного, кластерного та факторного аналізу, інтегрального оцінювання – для здійснення аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду формування кластерних інтегрованих структур бізнесу, аналізування управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу, економіко-математичного моделювання, стратегічного аналізу і системного підходу – для обґрунтування внутрішньокорпоративних орієнтирів забезпечення інноваційного управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу, розроблення науково-методичних підходів до оцінювання стійкого розвитку та ефективності системи інноваційного управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу, визначення прогностичної ефективності інноваційного управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу; графічний – для наочного зображення результатів дослідження.

Обґрунтованість наукових пропозицій автора, а також висновків і розроблених рекомендацій підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях, науковими публікаціями.

Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Загальний обсяг роботи становить 208 сторінок, з них основного тексту – 182 сторінки.

У дисертації розглянуто визначення теоретико-методологічного базису систем управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу. Представлено в загальному вигляді систему управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу, яку визначено як діяльність із цілеспрямованого впливу керуючого суб'єкта управління на відносини між учасниками кластера щодо ефективного генерування, розподілу та використання потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу через відповідний механізм управління (методологію, структуру, техніку, налагодження бізнес-процесів) з метою акумулювання

максимального синергетичного ефекту від такої діяльності та його подальшого перетворення на цінність (матеріальну, нематеріальну) для кінцевого споживача. За результатами проведеного аналізу наявних підходів і на основі власних спостережень, виявлено визначальні фактори формування інтегрованих бізнес структур, визначено принципи та встановлено їх форми. Систематизовано наукові погляди щодо сутності інтеграції та її впливу на взаємодію та розвиток підприємництва в Україні. Запропоновано класифікацію ІСБ (за видом, за структурою, за урегульованістю відносин учасників інтеграції, за територіальною ознакою, за механізмом виникнення тощо).

Обґрунтовано мотиви входження малих та середніх підприємств до кластерних інтегрованих структур бізнесу. Доведено, що ефективний розвиток кластерних інтегрованих структур бізнесу потребує визначення та управління розвитком потенціалу останніх.

Удосконалено класифікацію видів систем управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу. Досліджено та згруповано на базі вітчизняного та зарубіжного наукового доробку чинники впливу (внутрішні та зовнішні, кластероутворюючі та кластеропідтримуючі, фактори сприяння та фактори стримування) на системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур малого та середнього бізнесу. З огляду на специфіку діяльності вітчизняних кластерних структур малого та середнього підприємства, виокремлено та обґрунтовано ключові чинники впливу на системи управління розвитком їх потенціалу (інституціональне забезпечення, стратегію розвитку потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу інноваційно-технологічного спрямування (на рівні суб'єктів кластерів), врахування інтересів та потреб зацікавлених сторін кластера).

На основі проведеного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду формування кластерних інтегрованих структур бізнесу, сформовано напрями управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу. Виявлено негативні тенденції щодо місця України у світових ланцюгах створення доданої вартості на базі інновацій (динаміка погіршення рейтингових показників Глобального індексу інновацій та Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності за 2021–2023 роки, вибуття з 50 кращих економік світу за цими показниками).

Обґрунтовано науково-методичні положення аналізу економічної діяльності підприємств аграрної сфери в межах кластерних інтегрованих структур бізнесу, які, на відміну від наявних, базуються на моделі управління стійким розвитком, що дозволяє уникнути фінансових втрат і забезпечити послідовний розвиток кластерних інтегрованих структур бізнесу зі збереженням стійкості в умовах змінного середовища.

Запропоновано структурно-логічний механізм утворення кластерного синергетичного ефекту на базі реалізації потенціалу кластерних інтегрованих структур малих та середніх підприємств. Серед синергетичних ефектів виокремлено торговельний, управлінський, інвестиційно-інноваційний,

виробничо-операційний синергізми. Характеристику потенціалу від інтеграції у кластерні об'єднання підприємств розкрито через його структурні ключові елементи (інноваційний (що базується на смарт-спеціалізації) потенціал, науково-дослідний потенціал, кадровий потенціал, виробничо-технологічний потенціал, маркетингово-інформаційний, фінансовий потенціал)).

Дисертаційна робота є логічно послідовною та завершеною працею, що виконана автором самостійно. Наукове дослідження оформлене відповідно встановлених вимог та містить усі необхідні структурні компоненти.

Наукова новизна одержаних результатів

З-поміж наукових здобутків Гречишкіна Ю. В. на особливу увагу заслуговують наступні:

– *уперше* розроблено концептуальний підхід щодо формування системи інноваційного управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу, який базується на теорії інтеграції, з урахуванням умов стійкого розвитку, а також чинників успішної реалізації зазначеного потенціалу з метою підвищення рівня прибутковості кластерооб'єднаних підприємств;

– *удосконалено*: науково-методичні положення оцінювання економічної діяльності підприємств аграрної сфери в межах кластерних інтегрованих структур бізнесу, які, на відміну від наявних, базуються на моделюванні управління стійким розвитком, що дозволяє уникнути фінансових втрат і забезпечити послідовний розвиток кластерних інтегрованих структур бізнесу зі збереженням стійкості в умовах швидкозмінюваного середовища; структурно-логічний механізм утворення кластерного синергетичного ефекту на базі реалізації потенціалу кластерних інтегрованих структур малих та середніх підприємств. Серед синергетичних ефектів виокремлено, зокрема, торговельний, управлінський, інвестиційно-інноваційний та виробничо-операційний синергізми. Характеристику потенціалу від інтеграції в кластерні об'єднання підприємств розкрито через його структурні ключові елементи (інноваційний потенціал (що ґрунтується на смарт-спеціалізації), науково-дослідний потенціал, кадровий потенціал, виробничо-технологічний потенціал, маркетингово-інформаційний, фінансовий потенціал)); інструментарій прогнозування інноваційного управління розвитком потенціалу підприємств, що на відміну від усталеного, доповнюється імплементаційним рівнем, та дозволяє визначити економічне становище потенційних партнерів-учасників, на базі їх стійкого розвитку з використанням сценарних просторів в умовах змінного середовища;;

– *дістало подальшого розвитку*: теоретико-методологічний базис систем управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу, що на відміну від наявних підходів, визначено як діяльність із цілеспрямованого впливу керуючого суб'єкта управління на відносини між учасниками кластера щодо ефективного генерування, розподілу та використання потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу через

відповідний механізм управління (методологію, структуру, техніку, налагодження бізнес-процесів) з метою акумулювання максимального синергетичного ефекту від такого виду діяльності; науково-методичні засади реалізації системного підходу в управлінні інноваційним розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур, в яких, на відміну від наявних, міститься комплекс фундаментальних і прикладних наукових досліджень, технологічних удосконалень, організаційно-правових заходів, інвестиційних проєктів і комерціалізації інновацій, що дозволяє підвищити рівень ефективності виробничо-комерційної діяльності підприємств.

Практичне значення результатів дослідження

Рекомендації автора використані у практичній діяльності:

Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної військової адміністрації – здобувачем запропоновано формування програми підтримки управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу в національній економіці базуються на концепції національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні, узгоджують загальну стратегію розвитку національної економіки, обґрунтовують механізми державної політики щодо розвитку бізнесу та визначають пріоритетні синергетичні напрями та систему заходів в контексті взаємовідносин зацікавлених сторін кластерних інтегрованих структур бізнесу;

ТОВ «Інноваційний холдинг Sikorsky Challenge» – надано пропозиції щодо напрямів стимулювання розвитку кластерних інтегрованих структур бізнесу сприятимуть комплексному вирішенню проблем економічного розвитку на мікро-, мезо- та макрорівнях, оскільки дозволяють здійснювати обґрунтований перерозподіл та ранжування наявних інвестиційних ресурсів за напрямками інноваційної діяльності вітчизняного бізнесу;

ГО «Агенція розвитку південного регіону» – розроблено систему формування відповідальної поведінки бізнесу з метою підвищення конкурентоспроможності післявоєнної економіки і стійкості діяльності вітчизняних компаній в довгостроковій перспективі; підвищення ефективності ринку товарів, реалізації інноваційних перетворень у вітчизняному виробництві, зростання продуктивності праці, створення сучасних робочих місць; поліпшення режиму сприяння для входження України в ЄС; стабільність і стійкість сфери соціально-трудових відносин в рамках сформованих кластерних інтегрованих структур бізнесу.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

За результатами дослідження опубліковано 8 наукових праць, з них: одна стаття – у міжнародному європейському журналі, один розділ – у міжнародній колективній монографії, чотири статті – у фахових журналах та

збірниках наукових праць, дві публікації – у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг, що належить автору становить 5,33 д. а.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дотримання норм академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Дисертант дотримувався академічної доброчесності та норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві працях.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Відмічаючи високий рівень дисертаційного дослідження слід навести наступні зауваження та дискусійні положення.

1. У п. 1.1. розділу 1 на стор. 34 автором наведено визначення потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу як сукупності «...усіх ресурсів, засобів та можливостей (наявних та потенційних), які отримують чи можуть отримати в майбутньому інтегровані підприємства в рамках такої кластерної структури, та ефективного використання яких дає змогу повною мірою реалізувати синергетичний ефект інтеграції, що своє чергою забезпечить досягнення стійкої конкурентоспроможної позиції на ринку, сприятиме підвищенню власної прибутковості та розвитку території, де розміщена ця КІСБ». Включення безпекового компоненту у дане визначення додало б йому більшої системності та актуальності.

2. У п.1.1 автором на рис. 1.2 запропоновано структурно-логічний механізм утворення кластерного синергетичного ефекту на базі реалізації потенціалу КІСБ. Проте у п. 3.3 акцентовано увагу на індексі стійкого розвитку КІСБ та описі стратегічного, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, ефекту розвитку інтелектуального капіталу і технологічного ефектів. Бажано було б навести методику розрахунку саме синергічного ефекту КІСБ та апробувати її на прикладі аналізованих підприємств.

3. На стор. 70 підрозділу 1.3 у табл. 1.5 «Спонукальні мотиви (очікування) учасників КІСБ щодо розвитку потенціалу кластерних структур» автору доречно було б для підприємств розглянути такий мотив як «справедливий розподіл доданої вартості», а для органів державної влади та установ (на місцевому, регіональному та національному рівнях) – «зниження рівня трудової міграції».

4. У п. 3.1 автором на стор. 136 представлено рис. 3.1 «Зовнішні та внутрішні елементи системи інноваційного управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу», де зазначено, що на макрорівні (держава) має бути керуючий орган ззовні, який виконує функції системного інтегратора. Вважаю за доцільне більш детально описати інститути даного впливу та його інструменти.

5. У п. 3.1 автором на рис. 3.2 (стор. 140) Система інноваційного управління розвитком потенціалу КІСБ замало уваги приділено кадровій політиці. Адже завдання підсистеми мотивації інноваційної діяльності персоналу не включають формування кадрового резерву, на що акцентувалася увага в попередніх підрозділах дисертаційної роботи в контексті участі в кластерних утвореннях серед інших ЗВО та НДІ.

Вказані вище зауваження та дискусійні положення не перешкоджають загальній позитивній оцінці роботи.

Загальні висновки та оцінка дисертації

Дисертаційна робота на тему «Системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу» є самостійною та завершеною працею, має наукову новизну та практичне значення.

Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 051 «Економіка».

За змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що Гречишкін Юрій Валерійович – автор дисертаційної роботи на тему «Системи управління розвитком потенціалу кластерних інтегрованих структур бізнесу» заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва
та бізнесу Київського національного
університету технологій та дизайну

І.А. Гнатенко

